

ВИДАВНИЧІ СЕРІЇ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, ЗДІЙСНЕНІ В ЕМІГРАЦІЇ (1914–1939)

Любов Кужель

науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

Ірина Жеваженко

провідний бібліограф відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаника

Розглянуто серійні видання творів Т. Шевченка на Європейському і Американському континентах за 1914–1939 рр., подано список цих видань. Згадано прізвища літературознавців і видавців, названо видавництва, причетні до цих друкованих творів та до їх популяризації, відмічено важливу роль Шевченкових творів у збереженні національної ідентичності українців в еміграції.

Ключові слова: Т. Шевченко, серійні видання, «Українська накладня», «Українське слово», «Ілюстрована шевченківська бібліотека», народна бібліотека «Просвіти», Вінніпег, Джерсі Сіті.

The article examines the serial publications of T. Shevchenko's writings published in Europe, North America and South America in 1914–1939. A list of these publications is provided. The article mentions the literary critics and publishers, and identifies publishing houses related to these publications and their popularization. The article underlines the importance of Shevchenko's writings in the maintenance of national identity of Ukrainian emigrants.

Keywords: T. Shevchenko, series, «Ukrayinska nakladnia», «Ukrayinske slovo», «Illustrated Shevchenko library», «Prosvita» public library Winnipeg, Jersey City.

Рассмотрены серийные издания произведений Т. Шевченко на Европейском и Американском континентах за 1914–1939 гг., помещен перечень этих изданий. Указано фамилии литературоведов и издателей, перечислены издательства, причастны к этим произведениям печати, к их популяризации, отмечено важную роль произведений Т. Шевченко для сохранения национальной идентичности украинцев в эмиграции.

Ключевые слова: Т. Шевченко, серийные издания, «Українська накладня», «Українське Слово», «Ілюстрована шевченківська бібліотека», народная библиотека «Просвіти», Виннипег, Джерсі Сіті.

© Кужель Л., 2014

© Жеваженко І., 2014

Без вичерпного дослідження видань творів Т. Шевченка в еміграції сучасне шевченкознавство втратило б дуже вагому, вільну від радянської цензури, інтелектуальну спадщину. Саме тому бібліографія таких видань постійно поповнюється. У цій публікації ми зосередили увагу на працях лише тих літературознавців, які долучилися до серійних видань Шевченкових творів за кордоном.

Об'єктом нашого дослідження є серійні видання творів Т. Шевченка, які побачили світ в еміграції впродовж 1914–1939 рр. До уваги не бралися збірники, які містили твори Т. Шевченка (антології, читанки, календарі тощо). Основним джерелом для виявлення досліджуваних видань стала бібліографічна база даних, створена для багатотомного бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» у відділі наукової бібліографії ЛННБ України ім. В. Стефаника.

Цілком зрозуміло, що географія виходу видань охоплює країни, куди в період Першої світової війни масово почали виїжджати українці. Це, передусім, країни Європи — Німеччина, Австрія, Чехія, а також держави американського континенту — США та Канада. Саме за географічним принципом ми здійснили аналіз серій Шевченківських видань в еміграції 1914–1939 рр.

Один із найвідоміших дослідників життя і творчості Тараса Шевченка — вчений-літературознавець Павло Зайцев, який упродовж 1934–1939 рр. спільно з редакційною комісією Українського Наукового Інституту у Варшаві видав 14 із запланованих 16 томів «Повного видання творів Тараса Шевченка». Видання містить чималу кількість статей, коментарів і пояснень П. Зайцева, присвячених життю і творчості поета. У виданні взяли участь: Роман Смаль-Стоцький, Андрій Петренко, Роман Лотоцький, Агатангел Кримський, Михайло Рудницький, Володимир Дорошенко, Євген Маланюк, Максим Славінський та ін. Перевидання «Повного видання творів Тараса Шевченка» здійснено у Чикаго (США) впродовж 1959–1961 рр. у видавництві Миколи Денисюка [21].

Серед бібліографічних матеріалів, присвячених Т. Шевченку, чільне місце займає «Покажчик видань Шевченкових творів: першодруки й окремі видання та спис бібліографічних праць про Шевченка», який зібрав і упорядкував Володимир Дорошенко. Цей покажчик вийшов як 16-й том «Повного видання творів

Тараса Шевченка» П. Зайцева. Саме у ньому вперше вміщено повний і докладний список усіх видань творів Шевченка від 1840 до кінця 1938 р. [4]. Друге видання покажчика вийшло у 1961 р. в Чикаго і містило матеріали за 1939–1960 рр. та доповнення за попередній період. У томі також вміщено статті з коментарями і статистичними даними щодо видань творів Шевченка [22]. Саме в цьому покажчику зареєстровані серійні видання творів Т. Шевченка, яких не було у першому виданні. На сьогодні покажчик В. Дорошенка вважається найбільш повним науковим виданням, присвяченим Т. Шевченку.

Науково-текстологічним дослідженням творчості Шевченка займався відомий український вчений, літературознавець, письменник і поет Богдан Лепкий. У статті Василя Лева «Шевченкові твори в редакції Богдана Лепкого» наголошено, що дослідник гостро відчував брак повного видання Шевченкових творів і бажав подолати цю прогалину. Однак Перша світова війна на певний час перервала його працю. Відновив він її в еміграції у Німеччині, під час культурно-освітньої роботи в таборах полонених [12, с. 209]. Варто зазначити, що у видавництві «Української Накладні» в Берліні упродовж 1918–1919 рр. (згідно з покажчиком В. Дорошенка) вийшли три томи творів Т. Шевченка за редакцією Б. Лепкого. Про свою роботу над виданням дослідник писав: «Я хотів дати текст Шевченкових творів, можливо повний і вірний, а разом з тим доступний для читачів з цілої нашої етнічної території [...]. Думаю, що видавець «Кобзаря» повинен заєдно приглядатися до кожного рядка, до кожного словечка тексту, порівнювати, слідити й старатися доложити свою цеглину до праці над усталенням тексту творів нашого найбільшого поета» [32, с. 640].

Творчу спадщину Тараса Шевченка також досліджував Степан Смаль-Стоцький, про що свідчать його численні розвідки, статті, інтерпретації «Ідеї Шевченкової творчості» (1914), «Обов'язки української науки супроти Шевченка» (1928), «Т. Шевченко. Інтерпретації» (1934–1936) та ін. Відомий літературознавець Павло Богацький видав бібліографічний покажчик «Кобзар» Т. Шевченка за сто років: 1840–1940» [5].

Чималий внесок у дослідження серійних еміграційних видань Т. Шевченка в Канаді зробив дослідник історії української еміграції

Михайло Марунчак у праці «Студії до історії українців Канади» [15]. Інформацію про Шевченківські серійні видання в Канаді досліджуваного нами періоду подав відомий літературознавець, редактор, бібліограф Яр Славутич у доповіді, виголошеній в 1996 р. на міжнародній конференції у Києві [26, с. 173-174]. Питанням Шевченкіани в США [3] і Канаді [2] активно займався відомий пластунський діяч Леонід Бачинський.

Твори Шевченка, видані під час Першої світової війни та у міжвоєнний період у Європі і на американському континенті, зареєстровані у праці Раїси Мороз «Покажчик рідкісної літератури в бібліотеці Колегії Св. Андрея» [17] та описані в її статті, присвяченій Огієнковій книгозбірні [18]. Велику вартість для дослідження серійних видань творів Т. Шевченка має каталог видань творів Тараса Шевченка, підготовлений Музеєм книги і друкарства України [8].

На *європейському континенті* твори Тараса Шевченка побачили світ у таких серіях*: «Народня Бібліотека» (Фрайштадт, накладом «Вістника Життя»); «Загальна Бібліотека» (Українська Накладня: Берлін, Ляйпціг); «Нова Бібліотека» (Українська Накладня: Київ, Ляйпціг); «Бібліотека «Українського Слова» (Берлін); «Серія Українська» (Видавництво «Всесвіт»: Прага, Київ).

В *Америці і Канаді* Шевченкові твори вийшли у серіях: «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека» (Вінніпег: Канадійський Фармер); «Народна Бібліотека «Просьвіта» (Вінніпег); Видане Товариства «Просьвіта» в Америці (Джерсі Сіті). Як бачимо, у назвах видавничих серій визначається їх мета, читацьке призначення, належність до товариств чи організацій.

Практично до всіх названих серій, окрім «Бібліотеки «Українського Слова», яка видала 5 книг, та «Серії Української» — 6 книг, входило по два-три окремі видання творів Шевченка (рідше — одне видання). І лише серія «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека», повністю присвячена творам Т. Шевченка, складалася із 24 книг. Найчастіше видавці за кордоном зверталися до видання «Кобзаря». Ця збірка побачила світ у серіях: «Бібліотека «Українського Слова» (Берлін) та «Народна Бібліотека «Просьвіта» (Вінніпег).

* Повний опис серійних видань шевченкіани в еміграції подасмо у додатку.

Європейський континент

Українські емігранти, які в складний міжвоєнний час опинилися далеко від рідного дому, привезли з собою Шевченкове слово і розгорнули широку культурно-просвітню діяльність на чужині. Володимир Дорошенко зазначає, що всі закордонні видання творів Т. Шевченка, «почавши з ляйпцігського видання 1859 р., з війнятком тільки американсько-українських, розраховані були так чи інакше на потреби Наддніпрянщини...» [22, с. 333]. Але через заборони і цензуру, які діяли в Україні, та події Першої світової війни ці видання «майже не дісталися на Наддніпрянщину, а пізніше став недоступний для багатьох із них і наддністрянський ринок, а лишився сам закордонний» [22, с. 334].

В Австрії першими пропагандистами творчості Шевченка стали українці, які тоді були її громадянами і, користуючись конституційними правами, намагалися зробити все для свого національного, соціального і культурного розвитку. Тому, незважаючи на заборони, 100-річчя від дня народження Шевченка святкували патріотичні організації — Українська Культурна Рада, Союз визволення України. Видані ними книги призначалися передовсім для полонених українців з армії УНР. Адже у всіх таборах для військовополонених українців діяли просвітні відділи Союзу визволення України, до якого тоді входили: Володимир Дорошенко, Роман і Степан Смаль-Стоцькі, Михайло Возняк, Богдан Лепкий, Василь Сімович та інші. Ґрунтовному дослідженню діяльності цієї організації присвячена монографія Івана Патера «Союз визволення України» (Львів, 2000).

У 1918 р. у Фрайштадтському таборі у серії «*Народня Бібліотека*» (число 4) з друкарні Союзу визволення України вийшло видання «Три поеми: (Сон, Кавказ, Суботів)» Тараса Шевченка. Зауважимо, що вони призначалися для українських полонених у таборах Німеччини і тогочасної Австро-Угорщини та мали на меті допомогти воякам не втратити своєї національної ідентичності.

Одним із важливих і активних видавничих еміграційних центрів тривалий час був Берлін. Тут розгорнули діяльність українські видавництва, редакції українських часописів, громадсько-політичні організації. Найпотужнішими серед видавництв були «Українська Накладня» Якова Оренштайна (Берлін і Лейпциг, 1919–1933 рр.),

у виданнях якої брали участь З. Кузеля, Б. Лепкий, В. Сімович, та видавництво «Українське Слово» у Берліні (1921–1926 рр.), головним редактором якого був З. Кузеля.

Дослідниця діяльності Якова Оренштайна Марія Вальо зазначила, що «Українська Накладня» Я. Оренштайна планувала займатися не лише українською видавничою справою, а й розпродажем творів українського письменства, де б вони не з'явилися у світі [6, с. 257]. У 1918 р. у Лейпцигу в «Українській Накладні» в серії «*Нова Бібліотечка*» (число 4) видавництво випустило в світ «Три поеми (Сон, Великий Лях, Неофіти)» Т. Шевченка з передмовою і поясненнями Богдана Лепкого. Вчений подав ґрунтовний літературно-критичний аналіз кожного твору, історію його написання та перших публікацій.

У серії «*Загальна Бібліотека*» «Української Накладні», де друкувалися твори українських і світових класиків, вийшли три книги Т. Шевченка. Це повісті «Арист», «Музика» та поема «Гайдамаки» із вступними статтями Василя Сімовича, підписаними псевдонімом Василь Верниволя. Як це притаманно для видань Я. Оренштайна, рік видання у книгах не зазначено. Володимир Дорошенко у покажчику датує їх 1921 р., натомість часопис «Книжка» (Станіславів) — 1923 р. Повість «Арист» (№ 151-151а) подана у перекладі Олександра Кониського, «Музика» (№ 149-149а) — у перекладі Миколи Міхновського. Поема «Гайдамаки» (№ 155-156), окрім вступного слова Василя Сімовича, вміщує звернення Т. Шевченка «Панове субскрибенти!», вперше видрукуване на обкладинці першого видання «Гайдамаків» 1841 р. У кінці книги подано примітки редакції до твору та примітки Т. Шевченка, підписані «*Т. Ш.*».

Потужним українським видавництвом у Німеччині у 1920-х роках було також «Українське Слово» (Берлін), яке ставило собі за мету дати українському читачеві на батьківщині та за кордоном «дешеву й добру книжку», зокрема видатні твори українських письменників. У «*Бібліотеці «Українського Слова»*» виходили також твори Т. Шевченка. У 1922 р. під серійним числом 19 у видавництві побачив світ «Кобзар: Повний ілюстрований збірник віршованих творів поета з життєписом та передмовою Богдана Лепкого» [9]. Докладнішу інформацію про появу книги подав В. Дорошенко: «В дійсности це видання друквано в Вецлярі 1921 р. накладом

вид. «Струя», але ці відомості на титуловій картці заліплено» [22, с. 213]. Видання містить багато ілюстрацій та портретів поета у різні періоди його життя. В кінці книги редакція помістила список праць українських, російських і польських дослідників про творчість Т. Шевченка. В рецензії у станіславівському часописі «Книжка» Іван Зеленкевич (псевдонім видавця Івана Чепиги) зазначив, що це видання «Кобзаря» «виконане старанно, з гарним портретом автора і вкладеними старанно виконаними ілюстраціями робить приємне враження. Видно на перший вигляд, що книжка видана в Німеччині» [29].

У серії «Бібліотека «Українського Слова» (Вецляр, 1920, чис. 20) опубліковано поему «Гайдамаки» з портретом автора та ілюстраціями Богдана Лепкого. Книга містить передрук передмови до першого видання «Гайдамаків» 1841 р. в Петербурзі та пояснення поета.

У цій же серії (1922, чис. 21, 22) під редакцією Богдана Лепкого вийшли два томи «Повістей» Т. Шевченка («Артист», «Музика», «Наймичка», «Варнак», «Близнята»). Повість «Артист» переклав Богдан Лепкий [28, с. 492], повісті «Музика» і «Близнята» — Олександр Кониський, а «Наймичка» зрадагована на основі видання Д. Дорошенка [28, с. 492]. У кінці кожного тому редакція «Українського Слова» подала «Проспект видавництва», в якому задекларувала свої основні завдання й мету.

Того ж 1922 р. під серійним числом 23 у Берліні світ побачила збірка поезій Т. Шевченка «Думки». Це також передрук видання, яке вийшло у 1920 р. накладом видавництва «Струя» за редакцією Богдана Лепкого [20]. До книги ввійшли вибрані вірші поета, зокрема «Нащо мені чорні брови...» (відомий під назвою «Думка»), «Заповіт», «Вечір» та ін.

Окреме видання поетичних творів Шевченка здійснило київське видавництво «Всесвіт», випустивши у світ 1920 р. з друкарні «Політики» у Празі шість чисел «Серії Української». Це були невеличкі за обсягом видання, які вміщували дві-три поеми Шевченка та передмову Степана Смаль-Стоцького (поданий у виданні під криптонімом С. С.). У цій серії вийшли поеми «Гамалія», «Тарасова ніч», «Єретик», «Кавказ», «Холодний Яр», «Розрита могила», «Наймичка», «Суботів», «Невольник», «Іржавець», «Тополя» та «Перебендя».

Американський континент

Події Першої світової війни фактично ізолювали українське населення в Америці та Канаді від європейського континенту, тому попит на українське друковане слово в цих країнах був великий. Задовільнити потребу українського населення в рідному слові намагалося видавництво «Канадійського Фармера» Франка Доячека у Вінніпезі. Франк Доячек — родом з Богемії (Чехія), за професією швець, в 1903 р. емігрував до Канади, де незабаром знайшов себе як популяризатор і видавець національної літератури для емігрантів зі Східної і Центральної Європи. Як відомо, у той час в Канаді друкували літературу переважно англійською і французькою мовами. Видавці ставили собі за мету дати читачеві дешеву сенсаційну і легку за змістом книгу.

Видавництво «Канадійського Фармера» Франка Доячека цілу серію своїх видань присвятило Шевченковим творам, про що свідчить вміщене у «Календарі «Родина» на 1918 рік» (видання «Канадійського Фармера» 1917 року) [22, с. 415] рекламне оголошення про започаткування серії видань під назвою «*Ілюстрована Шевченківська Бібліотека*» накладом «Канадійського Фармера». Всього у серії без зазначення року видано 24 книжечки. В. Дорошенко вважає, що ці книжечки вийшли, нібито, як відбитки з видання «Кобзаря», надрукованого Українською Книгарнею Ф. Доячека у 1917 р. [22, с. 415]. Такий же рік видання збірочок подає і Раїса Мороз у своїй статті [18] та покажчику [17]. На нашу думку, спершу були видані окремі книжечки, які згодом були зброшуровані. Видання включає повне зібрання всіх 24-х випусків і має назву: «Кобзар: повний ілюстрований збірник віршованих творів поета з життєписом та передмовою Богдана Лепкого». Тим більше, що кожен окремих випуск у виданні має власну пагінацію. Збірник вийшов обсягом понад 500 сторінок, з 53 художніми малюнками за ціною 1,5 долара, а в оправі — 2 долари. Вартість окремого випуску, згідно з рекламними оголошеннями, становила не більше 10 центів.

У виданнях серії «*Ілюстрована Шевченківська Бібліотека*» Ф. Доячека ілюстраторами творів Т. Шевченка були відомі художники Ф. Адт, С. Дудін, Н. Ткаченко, О. Сластіон [1].

Щодо серії «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека» (видання Франка Доячека) існує помилкове твердження дослідника історії української еміграції Канади Михайла Марунчака, що зібрання 24 випусків є повним передруком видання Товариства «Просвіта» у Львові [15, с. 239]. Насправді такого видання не існує. Зауважимо також, що у покажчику Національної парламентської бібліотеки України «Видання Тараса Шевченка в Україні (1840–1923)» ці видання помилково датуються 1914 р. [7, с. 34-51]. Аналогічно український діяч у Канаді Петро Кравчук вважає, що видання «Ілюстрованої Шевченківської Бібліотеки» вийшли у 1914 р. до 100-річчя від дня народження Шевченка [11, с. 41-42]. Для підтвердження або спростування цієї думки ми переглянули вінніпезькі часописи «Канадійський Фармер», «Український Голос» та «Канадійський Русин» за 1914 р. на предмет анонсування серії Шевченківських видань, однак жодної інформації про видання «Ілюстрованої Шевченківської Бібліотеки» у видавництві Франка Доячека не було виявлено. Натомість в оголошенні під гаслом «Кожний Українець на Ювілей Тараса Шевченка повинен читати і знати його твори», видані у «Руській Книгарні» у Вінніпезі, власником якої був Ф. Доячек, рекламуються видання творів Т. Шевченка, серед яких — «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека», видана Валентином Яковенком у Санкт-Петербурзі в 1911 р. [10].

Видавництво Франка Доячека через брак української книжки в Канаді дійсно часто передруковувало так звані «старокраєві видання», американські видання, та й ті, що виходили в Канаді заходами інших видавництв. Видавець сам визнавав, що не завжди вказував автора, рік публікації. Зважаючи на таку «піратську» діяльність Ф. Доячека, в тогочасній пресі неодноразово появлялися критичні статті з претензіями авторів чи видавництв про передрук їхньої продукції без дозволу. Іван Чепига у станіславському часописі «Книжка» зауважив: «...українська суспільність в Канаді повинна безумовно зайнятися п. Доячком, особливо тепер, коли укр[аїнська] книжка в Старім Краю переходить таку важку пору: автори гинуть з голоду, видавництва ліквідуються, а пан Доячек робить з старокраєвих видань передруки. Но, а укр[аїнська] еміграція купує ті передруки, місто купувати дешевше прямо

у старокраєвих видавництвах» [30, с. 123]. Зовсім іншої думки дотримується автор статті «Наші книгарі в Америці й Канаді» в «Ілюстрованому господарському календарі на 1929 рік»: «Справедливість каже признати, що Фр. Доячек на полі укр[аїнського] книгарства дуже заслужена людина! Перш за все ми повинні цінити його тому, що він як Чех, посвячується з замилюванням українському книгарству і видавництву і він, завдяки своїм фінансам видає і продає українських книжок в 10 разів більше — ніж найбільш рухливий український книгар [...]. Доячек, як матеріально добре ситуована людина — підпирає всі старокраєві видавництва матеріально так посильно, що деякі наші видавці існують лише завдяки Фр. Доячєкові...» [19, с. 85].

Очевидно, що ідею випуску аналізованої серії видань Ф. Доячек запозичив у петербурзького видавця Валентина Яковенка, який ще у 1911 р. у Санкт-Петербурзі видав такі ж 24 випуски «Ілюстрованої Шевченківської Бібліотеки». Зауважимо, що видання Ф. Доячека видрукувані репринтним способом і відрізняються від петербурзьких лише оформленням обкладинки та рекламними оголошеннями. «Ілюстрована Шевченківська Бібліотека» Валентина Яковенка також була розрахована на найбідніші верстви населення, а ціна кожного окремого видання не перевищувала 2 копійок.

Принагідно згадаємо, що Валентин Яковенко — книговидавець, журналіст, дослідник життя і популяризатор творчості Шевченка у Російській імперії. За свою книговидавничу діяльність та політичні переконання не раз зазнавав переслідувань, адже друкував та розповсюджував українську книгу. В 1894 р. видав у Санкт-Петербурзі у відомій серії Флорентія Павленкова «Жизнь замечательных людей» книгу «Т. Г. Шевченко. Его жизнь и литературная деятельность» [25]. Саме від видавця Ф. Ф. Павленкова В. Яковенко успадкував його видавництво і упродовж 1901–1911 рр. за кошти Ф. Павленкова відкрив у селах більше двох тисяч безкоштовних бібліотек-читалень.

До видання українського слова за кордоном активно долучалися й українські громадсько-політичні організації та культурно-освітні товариства («Просвіта», «Рідна Школа» тощо), про що свідчать архівні матеріали у ЦДІА України у Львові [27]. Завдяки їхній

допомозі у 1918 р. з друкарні Канадійсько-Української Видавничої Спільки у Вінніпезі вийшов у світ «Кобзар» Т. Шевченка в серії «Народна Бібліотека «Просьвіта» (чис. 2). У вступному слові редакція наголосила, що кожен українець повинен знати долю Тараса Шевченка, «який жив, співав, мучив ся за Україну і вмер за неї» [31, с. 9] і цим пояснила рішення Інституту «Просьвіта» у Вінніпезі надрукувати «Кобзар» і приурочити його до 57-х роковин смерті поета. Книга містить також літературно-критичну статтю Богдана Лепкого «Житє Тараса Шевченка», чимало ілюстрацій та «Деякі пояснення до «Гайдамаків».

Заслуговує на згадку серія «Виданє Товариства «Просьвіта» в Америці», яка виходила друком щомісяця у Джерсі Сіті. Упродовж 1914 р. у цій серії вийшло 12 окремих книжечок, присвячених Тарасові Шевченку. Кожне окреме видання друкувалось з однотипною обкладинкою роботи Антона Цурковського, редактора часопису «Америка», з гаслом: «В честь столітних роковин уродин Тараса Шевченка». Очевидно, що видавалися ці книжечки із просвітницькою метою і подавали різноманітний матеріал — твори М. Гоголя, С. Воробкевича, Б. Лепкого, Б. Грінченка, розвідки І. Крип'якевича, О. Кисілевської, чимало статей про історію України, її природу. Випуски (за березень і квітень) містили матеріал про Тараса Шевченка. Так, березневий випуск (чис. 3), повністю присвячений творчості поета. Книжечка містить статті О. Неприцького-Грановського «Столітні роковини Т. Шевченка», Дениса Лукіяновича «Про жите і твори Т. Шевченка», а також твори поета: «Заповіт», поеми «Гамалія» і «Сон» [23]. Квітневий випуск серед іншого матеріалу містив лише одну баладу Шевченка «Тополя».

У 1915 р. вийшло 6 випусків цієї серії, щоправда, із дещо зміненою назвою — «Виданє «Просьвіта» У. Н. Союза» і без присвяти «В честь столітних роковин уродин Тараса Шевченка», з періодичністю — 1 раз на 2 місяці. Випуск за березень-квітень (чис. 3/4) вміщував статтю Д. Лукіяновича «Про Шевченкові твори», вірш Т. Шевченка «Смерть чумака» («У неділю не гуляла...») і вірш «Перебендя» [24]. Зазначимо, що згадана стаття Дениса Лукіяновича була також опублікована у вже аналізованій серії «Виданє Союза Визволення України» у Відні і її передруковували

українські часописи Канади «Український Голос» [13] та «Канадський Русин» [14]. У випуску за липень-серпень видавці серед іншого матеріалу дали тільки одну поему Т. Шевченка «Катерина».

В 1916 р. у серії «Виданє «Просьвіта» У. Н. Союза» вийшло 6 випусків. У другому числі з'явилась поема Т. Шевченка «Наймичка» та стаття Івана Крип'якевича «Про Шевченка-маляра». Решта випусків містили різноманітні статті просвітницького характеру. Важливість цих видань для просвітницької роботи серед українських емігрантів в Америці відзначив Лука Мишуга у своїй статті «Як формувався світогляд українського імігранта в Америці» [16, с. 157-158].

Отже, впродовж 1914–1939 рр. (а фактично до 1923 р.) в еміграції вийшло 8 серій Шевченкових видань (44 книги), з яких 5 серій було надруковано на європейському континенті (18 книг), на американському — 3 серії (26 книг). Деякі з цих видань були ілюстровані і супроводжувалися ґрунтовними передмовами відомих літературознавців про життя і творчість Т. Шевченка, внаслідок чого зростала цінність і популярність цих друкованих творів. На європейському та американському континентах видавництва намагалися у доступній формі, дешево і цікаво опублікувати окремі твори Т. Шевченка. Із серійних публікацій творів Т. Шевченка найбільшою вартістю вирізняються видання «Кобзаря». Тому, незважаючи на політичні та економічні обставини, які значно впливали на українське книговидання в еміграції, названі видання відіграли важливу роль у самоствердженні українців, їх невіддільності від Батьківщини та безпосередньо у популяризації Шевченкового слова на чужині.

Додаток

Список серійних Шевченкових видань в еміграції, 1914–1939 рр.

Просьвіта : [Збірка] / [Обкладинка А. Цурковського]. — Jersey City, N. J. : Накладом Т-ва «Просьвіта» в Америці. З друкарні «Свободи», 1914. — 63 с. : іл. — (Виданє Товариства «Просьвіта» в Америці ; чис. 3, март 1914). — На обкл. присвята: В честь столітних роковин уродин Тараса Шевченка. — У кн. портр. і мал. *Т. Шевченка*.

Зміст: *Неприцький-Грановський Ол.* Столітні роковини Т. Шевченка ; [*Лукіянович Денис*]. Про жите і твори Т. Шевченка ; *Шевченко Т.* Заповіт ; *Шевченко Т.* Гамалія ; *Шевченко Т.* Сон.

Просьвіта : [Збірка] / Обкладинка *А. Цурковського*. — Jersey City, N. J. : Накладом Т-ва «Просьвіта» в Америці. З друкарні «Свободи», 1915. — 64 с.: іл. — (Видане «Просьвіти» У. Н. Союза ; чис. 3/4, март-квітень 1915).

Зміст: *Лукіянович Д.* Про Шевченкові твори ; *Шевченко Т.* Перебендя ; *Шевченко Т.* Смерть чумака ; *Маковей О.* Оферма.

Шевченко Тарас. Артист : Повість / Переклав *Олександр Кониський* ; Вступ *Василя Верниволи [Василь Сімович]*, с. 3-7 ; [Редакція *Василя Сімовича*]. — Київ ; Ляйпціг : Українська Накладня. Друковано в друкарні К. Г. Редера в Ляйпцігу, [1923]. — 192 с. — (Загальна Бібліотека ; № 151-151 а).

Шевченко Тарас. Варнак : 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадийського Фармера», [1918]. — 11, [2] с.: іл. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 15).

Шевченко Тарас. Відьма : 3 1 малюнком і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадийського Фармера», [1918]. — 24 с.: іл. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 12).

Шевченко Тарас. Гайдамаки. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадийського Фармера», [1918]. — 89 с.: іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 4).

Шевченко Тарас. Гайдамаки. З портретом автора й ілюстраціями. — Вещляр : Друкарня Шарфого, 1920. — 100 с.: іл., портр. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 20).

Шевченко Тарас. Гайдамаки: Поема / Передмова *Василя Верниволи [Василь Сімович]*, с. 3-4. — Київ ; Ляйпціг : Українська Накладня. Друковано в друкарні К. Г. Редера в Ляйпцігу, [1923]. — 144 с. — (Загальна Бібліотека ; № 155-156).

Шевченко Тарас. Гамалія : 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадийського Фармера», [1918]. — 11, [5] с.: іл. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 7).

Шевченко Тарас. 1. Гамалія. 2. Тарасова ніч: (Поєми) / Передмова *С. С. [Степана Смаль-Стоцького]* «Т. Шевченко»: [Життєпис], с. 3-4. — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» в Празі, 1920. — 16 с.: портр. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 3).

Шевченко Тарас. Думки: Вибір поезій. — Berlin : Друкарня Шарфого у Вещлярі, 1922. — 48 с. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 23).

Шевченко Тарас. Думки / [Під редакцією *Богдана Лепкого*]. — Вещляр : Струя, 1920. — 48 с. — (Видавництво «Струя»; чис. 3).

Шевченко Тарас. «Єретик» або Іван Гус: (Поема) / Передмова С. С. [Степана Смаль-Стоцького], с. 3-4. — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» в Празі, 1920. — 16 с.: портр. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 7).

Шевченко Тарас. Збірник дрібних віршів, про Україну та козацтво. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 61, [4] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 24).

Шевченко Тарас. Іван Гус. (Єретик): 3 1 малюнком і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 16 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 9).

Шевченко Тарас. 1. Кавказ. 2. Холодний Яр. 3. Розрита могила: (Поєми) / Передмова С. С. [Степана Смаль-Стоцького], с. 3-4. — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» в Празі, 1920. — 15 с. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 6).

Шевченко Тарас. Катерина: 3 3 малюнками і портретом / Т. Шевченко. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 30 с. : іл. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 2).

Шевченко Тарас. Княжна: 3 1 малюнком і портретом / Т. Г. Шевченко. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 18 с. : іл. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 13).

Шевченко Тарас. Кобзар / Вступ Інституту «Просьвіта» у Вінніпегу, с. 5-12 ; [Лепкий Богдан]. Житє Тараса Шевченка / Написав Л. Богдан, с. 15-58. — Вінніпег ; Манітоба : Просьвіта. 3 друкарні Канадсько-Української Видавничої Спільки, 1918. — 516 с. : портр. — (Народна бібліотека «Просьвіта» ; чис. 2).

Шевченко Тарас. «Кобзар»: Повний ілюстрований збірник віршованих творів поета з житєписом та передмовою Богдана Лепкого / Передмова Богдана Лепкого, с. XI–XVI ; [Обкладинка і рисунок «Перебендя» (с. 29) Б. Лепкого]. — Berlin ; Buch und Zeitungsverlag G. m. b. H.: «Ukrainske Slowo». Друкарня Шарфого у Вецлярі, 1922. — XVI, 309, [3] с. : іл., портр. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 19).

Шевченко Тарас. Марина: 3 1 малюнком і портретом / Т. Шевченко. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 14 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 17).

Шевченко Тарас. Москалева Криниця: 3 1 малюнком і портретом / Т. Шевченко. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 26 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 14).

Шевченко Тарас. Музика : Півість / Переклав *Микола Міхновський*; Передмова *Василя Вернивої [Василь Сімович]*, с. 3-8. — Київ ; Ляйпціг : Українська Накладня. Друковано в друкарні К. Г. Редера в Ляйпцігу, [1921]. — 132 с. — (Загальна Бібліотека ; № 149-149а). — На с. 3 і 4 обл. список видань «Загальної Бібліотеки» (№ 1-157). — Датовано за дж.: Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка / Склав *В. Дорошенко* (Львів, 1938, с. 212).

Шевченко Тарас. Назар Стодоля : драма на 3 дії. 3 портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 45 с. : портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 22).

Шевченко Тарас. Наймичка: 3 2 малюнками і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 22, [2] с.: іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 11).

Шевченко Тарас. 1. Наймичка. 2. Суботів : [Поеми] / Передмова *С. С. [Степана Смаль-Стоцького]*, с. 3-4. — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» в Празі, 1920. — 24 с. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 5).

Шевченко Тарас. Невольник / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 26, [4] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 10).

Шевченко Тарас. I. Невольник; II. Іржавець : (Поеми) / [Передмова] *С. С. [Степана Смаль-Стоцького]*, с. 3-4. — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» у Празі, 1920. — 32 с.: іл., портр. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 9).

Шевченко Тарас. Петрусь: 3 1 малюнком і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 12, [2] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 19).

Шевченко Тарас. Повісти. Т. 1 : Артист ; Музика / Під редакцією *Богдана Лепкого*. — Берлін : Українське Слово. Друковано в Scharfes Druckereien, Вецляр, 1922. — 244 с. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 21).

Шевченко Тарас. Повісти. Т. 2 : Наймичка ; Варнак ; Близнята / Під редакцією *Богдана Лепкого*. — Берлін : Українське Слово. Друковано в Scharfes Druckereien, Вецляр, 1922. — 321, [3] с. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 22).

Шевченко Тарас. Причинна : 3 2 малюнками і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 13, [2] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 1).

Шевченко Тарас. Русалка ; Як би тобі довело ся : 3 2 малюнками і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 12, [2] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 21).

Шевченко Тарас. Сова : 3 1 малюнком і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 12, [2] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 8).

Шевченко Тарас. Сотник : 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 19 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека; № 18).

Шевченко Тарас. Тарасова ніч ; Іван Підкова ; Перебендя : 3 2 малюнками і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 16 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 20).

Шевченко Тарас. Твори : [в 3-х т.] / *Тарас Шевченко*. — Київ ; Ляйпціг : Українська Накладня ; Коломия: Галицька Накладня ; Winnipeg, Man : Ukrainian Publishing, [1919]. — Т. 2 : «Кобзарь» : (В Петропавловській кріпості ; На заслання і пізніше). Варіанти й доповнення до «Кобзаря». — 656 с.

Шевченко Тарас. Титарівна: 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 12, [2] с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 16).

Шевченко Тарас. Тополя : 3 1 малюнком і портретом. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 12, [4] с. : іл., мал. і портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 3).

Шевченко Тарас. Тополя. Перебендя. (Поєми). — Київ ; Прага : Всесвіт. Друкарня «Політики» в Празі, 1920. — 16 с. — (Видавництво «Всесвіт». Серія Українська ; чис. 1). — На обкл.: чис. 4.

Шевченко Тарас. Три поєми Тараса Шевченка : (Сон ; Великий льох ; Неофіти) / 3 Передмовами і поясненнями *Б. Лепкого*. — Київ ; Ляйпціг : Українська Накладня. Із друкарні Шарфого в Вецлярі, 1918. — 133 с. : 1 л. портр. — (Нова Бібліотечка; чис. 4).

Шевченко Тарас. Три поєми. (Сон, Кавказ, Суботів) / *Т. Шевченко*. — Фрайштадт : Накладом «Вістника Життя». Друкарня Союзу Визволення України у Фрайштадтському таборі, 1918. — 31 с. — (Народна Бібліотека ; чис. 4).

Шевченко Тарас. Утоплена : 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 11 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 6).

Шевченко Тарас. Черниця Маряна : 3 1 малюнком і портретом / *Т. Шевченко*. — Winnipeg, Canada : Накладом «Канадійського Фармера», [1918]. — 15 с. : іл., портр. — (Ілюстрована Шевченківська Бібліотека ; № 5).

1. *Афанасьєв В.* Ілюстрування творів Шевченка / *Василь Афанасьєв, Ірина Блюміна, Тетяна Чуйко* // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. — Київ, 2013. — Т. 3. — С. 93-107.
2. *Бачинський Л.* Бібліографія творів Тараса Шевченка, виданих у Канаді / *Л. Бачинський* ; Наукове Товариство імені Шевченка. — Нью Йорк : Видання бібліографічної комісії Наукового Товариства імені Шевченка, 1978. — 32 с. — (Матеріали до української бібліографії ; т. 8).
3. *Бачинський Л.* Видання творів Т. Шевченка в США : (бібліографічні матеріали) / *Леонід Бачинський*. — Лондон : накладом «Української Видавничої Спілки», 1962. — 23 с.
4. Бібліографічний покажчик творів Т. Шевченка / склав *Володимир Дорошенко*. — У Львові : накладом автора, 1938. — 324 с. — Відбитка з Повного видання творів Шевченка Українського Наукового Інституту у Варшаві ; т. 16.
5. *Богацький П.* «Кобзар» Т. Шевченка за сто років: 1840–1940: до історії критичного видання його : бібліографічний покажчик літератури цього питання / *Павло Богацький*. — Львів ; Краків, 1942. — 35 с. — (Українська Книгознавча Бібліотека ; чис. 5).
6. *Вальо М.* Оренштайн Яків / *М. Вальо* // Українська журналістика в іменах: матеріали до енцикл. словника / за ред. *М. М. Романюка*. — Львів, 1999. — Вип. 6. — С. 253-259.
7. Видання Тараса Шевченка в Україні (1840–1923) : наук.-допом. покажчик / ДЗ «Нац. парлам. б-ка України» ; уклад. *І. О. Негрейчук*. — Київ, 2010. — 72 с.
8. Видання творів Тараса Шевченка та графічної Шевченкіани : каталог / упоряд.: *М. Корнійчук* [та ін.]. — Київ : Пульсари, 2011. — 175 с. : іл.
9. *Калинович І.* Огляд «воєнної» української бібліографії: (за час першого року світової війни) / *Іван Калинович* // Українське Слово (Львів). — 1915. — 9 верес. (чис. 59). — С. 2-4.
10. «Кожний Українець на Ювілей Тараса Шевченка...» : [оголошення] // Український Голос (Вінніпег).— 18 марта (чис. 11) ; 25 марта (чис. 12).
11. *Кравчук П.* Тарас Шевченко в Канаді / *Петро Кравчук*. — Київ : Держ. вид-во художньої літератури, 1961. — 212 с.
12. *Лев В.* Шевченкові твори в редакції Богдана Лепкого / *Василь Лев* // Тарас Шевченко: збірник доповідей світового конгресу української вільної науки для вшанування сторіччя смерті патрона НТШ / за ред.: *В. Стецюка, Б. Кравціва*. — Нью Йорк ; Париж ; Торонто : накладом Наук. Т-ва ім. Шевченка в ЗДА, 1962. — С. 209-222. — (Записки Наукового Товариства ім. Шевченка ; т. 176).

13. *Лукіянович Д.* Житє Тараса Шевченка / *Д. Лукіянович* // Український Голос (Вінніпег). — 1914. — 11 марта (чис. 10).
14. *Лукіянович Д.* Про житє Т. Шевченка / *Д. Лукіянович* // Канадійський Русин (Вінніпег). — 1914. — 14 марта (чис. 11).
15. *Марунчак М. Г.* Студії до історії українців Канади: у 3 т. / *М. Г. Марунчак*. — Вінніпег, 1968–1969. — Т. 3 : Історія преси, літератури і друку піонерської доби. — С. 239-240.
16. *Мишуга Л.* Як формувався світогляд українського імігранта в Америці // Пропамятна книга видана з нагоди сороклітнього ювілею Українського Народного Союзу (1894–1934) / зредагував *д-р Лука Мишуга*. — Джерзі Сіті : накл. УНС, 1936. — С. 6-176.
17. *Мороз Р.* Показчик рідкісної літератури в бібліотеці Колегії Св. Андрея : 1. Рукописи і стародруки. 2. Видання української діаспори / *Раїса Мороз*. — Вінніпег : Колегія Св. Андрея, 2002. — 144 с.
18. *Мороз Р.* Скарби Огієнкової книгозбірні / *Раїса Мороз* // Наша віра (Вінніпег). — 2002. — Квіт.
19. Наші книгарі в Америці й Канаді // Ілюстрований господарський календар на 1929 рік. — Львів : Русалка, 1928. — С. 85-86.
20. *Пеленський С. Ю.* Богдан Лепкий, 1872–1941: творчий шлях. Бібліографія творів / *Др. Євген Юлій Пеленський*. — 2-ге вид. — Краків ; Львів : Укр. вид-во, 1943. — 55 с. : іл.
21. Повне видання творів Тараса Шевченка : [в 14 т.] / за редакцією *Павла Зайцева*. — 2-ге допов. вид. — Чікаго : Вид-во Миколи Денисюка, 1959–1961. — Т. 1-14.
22. Показчик видань Шевченкових творів: першодруки й окремі видання та спис літератури про них / зібрав і впорядкував *Володимир Дорошенко*. — 2-ге перероб. й значно допов. вид. — Чікаго: Вид-во Миколи Денисюка, 1961. — 505 с. — (Повне видання творів Тараса Шевченка ; т. 14).
23. Просьвіта : [Збірка] / [обкладинка *А. Цурковського*]. — Jersey City, N. J. : накладом Т-ва «Просьвіта» в Америці. З друкарні «Свободи», 1914. — 63 с. : іл. — (Виданє Товариства «Просьвіта» в Америці ; чис. 3, март 1914).
24. Просьвіта : [Збірка] / обкладинка *А. Цурковського*. — Jersey City, N. J. : накладом Т-ва «Просьвіта» в Америці. З друкарні «Свободи», 1915. — 64 с. : іл. — (Виданє «Просьвіта» У. Н. Союзу ; чис. 3/4, март-цвітень 1915).
25. *Сарбей В. Г.* Популяризатор Шевченка В. І. Яковенко / *В. Г. Сарбей* // Збірник праць чотирнадцятої наукової шевченківської конференції / АН УРСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. — Київ : Наук. думка, 1966. — С. 195-228.

26. *Славутич Я.* Початок шевченкознавства у Канаді / *Яр Славутич* // Тарас Шевченко і національно-визвольні змагання українського народу : зб. матеріалів міжнар. наук. конф., 20-21 трав. 1996 р. — Київ, 1998. — С. 171-174.
27. [Співпраця «Рідної Школи», львівського товариства «Просьвіта» з товариством «Просьвіта» в Америці] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 206, оп. 1, спр. 187. — Арк. 2, 4, 63 ; спр. 233. — Арк. 12, 52 ; Ф. 348, оп. 1, спр. 381. — Арк. 3, 10, 12, 18, 22, 23, 27-29 ; спр. 400. — Арк. 2, 3, 7, 10 ; спр. 404. — Арк. 4, 7, 10, 14, 23, 24, 37, 38, 45, 48, 108.
28. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939: бібліогр. покажч. Т. 2: 1920–1923 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: *Л. І. Ільницька, М. А. Ільницька, Л. Я. Кужель, Н. А. Рибчинська, Л. Т. Суц*, за участю *Т. М. Дубової* ; передм. *М. М. Романюка* ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2012. — 804 с.
29. [*Чепига Іван*]. [Рецензія] / *І. Зеленкевич* // Книжка. — 1922. — Чис. 4-7. — С. 83. — Рец. на кн.: Тарас Шевченко: Гайдамаки. З портретом автора й ілюстраціями. — Вецляр, 1920. — 100 с. — (Бібліотека «Українського Слова» ; чис. 20).
30. [*Чепига Іван*]. Український бандитизм / *І. Зеленкевич* // Книжка. — 1923. — Чис. 6-10. — С. 122-123.
31. *Шевченко Т.* Кобзар / *Тарас Шевченко* ; вступ Інституту «Просьвіта» у Вінніпегу, с. 5-12 ; [*Лепкий Богдан*]. Житє Тараса Шевченка / *Л. Богдан*, с. 15-58. — Вінніпег ; Манітоба : Просьвіта. З друкарні Канадсько-Української Видавничої Спілки, 1918. — 516 с. : портр. — (Народна бібліотека «Просьвіта» ; чис. 2).
32. *Шевченко Т.* Твори : [в 3-х т.] / *Тарас Шевченко* ; за ред. *Б. Лепкого*. — Київ ; Ляйпціг : Укр. Накладня ; Коломия : Галицька Накладня ; Winnipeg Man: Ukrainian Publishing, [1919]. — Т. 2: «Кобзарь»: (В Петропавловській кріпости ; На заслання і пізнійше). Варіанти й доповнення до «Кобзаря». — XVI, 707 с., портр.